

УДК 343.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОВНОТИ ЇХ ВЧИНЕННЯ

І. О. Гриненко, аспірантка сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми. Загальновизнаною у кримінально-правовій науці є позиція щодо необхідності вживання у кримінальному законі чітко визначених, зрозумілих, однозначних термінів. Порушення цієї вимоги може негативно впливати на правозастосування кримінально-правових норм та інститутів. Крім цього, передумовою для правильного правозастосування кримінально-правових приписів є повне, об'єктивне визначення понять (категорій) у законі, тобто формулювання дефініцій у такий спосіб, щоб були вказані всі суттєві ознаки, які входять у зміст (обсяг) відповідного поняття (категорії). Ураховуючи зазначене, у науковій літературі вчені з метою удосконалення кримінального законодавства наголошують на необхідності зміни (уточненні) законодавчої регламентації таких категорій (понять), як «готування до злочину», «замах на злочин», «незакінчений злочин», «закінчений злочин», «стадії злочину», «стадії вчинення злочину» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі, що піддана дослідженню, присвячена значна кількість наукових робіт різних років, що підтверджує важливе кримінально-правове значення окресленого питання. Серед учених, що здійснювали (здійснюють) наукові пошуки в цьому напрямку, слід назвати А. В. Горностай, М. О. Бабія, В. М. Бурдіна, А. П. Козлова, Н. В. Маслак, Г. В. Назаренко, О. І. Ситнікову, М. І. Панова, М. П. Редіна, В. П. Тихого й ін.

Метою статті є дослідження видів злочинів залежно від повноти вчинення складу злочину (закінчених та незакінчених) за допомогою класифікації як способу (прийому) пізнання явища (злочину).

Виклад основного матеріалу дослідження. У кримінально-правовій доктрині висловлена значна кількість наукових позицій щодо розуміння сутності та співвідношення таких категорій (понять), як «готування до злочину», «замах на злочин», «незакінчений злочин», «закінчений злочин», «стадії злочину», «стадії вчинення злочину» тощо. Кожна з наведених категорій (понять) містить термін «злочин». У зв'язку з цим виникає закономірне запитання: це все різновиди злочину чи якісь інші категорії, і як вони співвідносяться між собою і зі злочином?

Це питання останнім часом набуло особливої актуальності й гострої дискусії, оскільки законодавець наведені терміни використовує у Кримінальному кодексі України (далі – КК). Водночас аналіз приписів кримінального закону не дає підстав для чіткого висновку щодо їх співвідношення. Більше того, зазначені категорії доволі широко застосовуються як у науковому обігу, навчальній літературі, так і в матеріалах слідчо-судової практики (приміром, у постановках Пленуму Верховного Суду України та висновках Верховного Суду України щодо застосування норми права).

Власне, дискусійним залишається питання співвідношення стадій (вчинення) злочину та видів злочину (закінченого та незакінченого). Це зумовлено як законодавчою регламентацією цих категорій (інститутів), так і науковими дискусіями, що виникали під час проведення досліджень, присвячених якійсь із наведених категорій (інститутів). Особливої дискусії набуло питання, що таке стадії злочину, і чи взагалі їх доцільно виділяти?

Дослідження наукової літератури дає підставу для виділення таких основних підходів щодо зазначеної проблеми.

1. Доволі поширеною позицією у науці кримінального права є підхід, згідно з яким *готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин – це стадії злочину (стадії вчинення злочину)*.

Так, наприклад, В. П. Тихий та М. І. Панов зазначають, що статті 13–17 КК присвячені стадіям злочину, що й зумовлює назву розд. III Загальної частини КК і застосування терміна «стадії зло-

чину». КК визнає злочинними та карними три стадії вчинення злочину: 1) готування до злочину, 2) замах на злочин та 3) закінчений злочин. Перші дві стадії – готування до злочину та замах на злочин мають найменування (назву) «незакінчений злочин» і є його видами [1, с. 15–16]. Звернемо увагу, що вказані науковці використовують термін «стадії злочину» і «стадії вчинення злочину» як синонімічні категорії.

Значимо, що такий підхід є доволі поширеним у науковій і навчальній літературі та слідчо-судовій практиці, водночас є й пропозиції використовувати саме термін «стадії вчинення злочину» [2, с. 295] або «стадія (ступінь) здійснення злочинного наміру» [3, с. 17].

Не заперечуючи в цілому наведену позицію вчених, хотілося б звернути увагу на таке. Слід зазначити, що у назві розд. III Загальної частини КК «Злочин, його види та стадії» також міститься термін «види злочину». Крім того, ст. 13 КК має назву «Закінчений та незакінчений злочин», ст. 16 КК має назву «Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин», ст. 17 КК – «Добровільна відмова при незакінченому злочині». Водночас термін стадії застосовується лише у назві розд. III Загальної частини КК і не використовується ані у назві статей цього розділу, ані у їх тексті. Термін «стадії» у тексті кримінального закону (окрім назви вказаного розділу) застосовується лише один раз і лише у контексті (разом) із термінами «готування до злочину» і «замах на злочин» при вирішенні питання кримінальної відповідальності виконавця у разі добровільної відмови при незакінченому злочині будь-кого зі співучасників, а саме: «у разі добровільної відмови будь-кого із співучасників виконавець підлягає кримінальній відповідальності за готування до злочину або за *замах* на злочин, залежно від того, на який із цих *стадій* його діяння було припинено» (ч. 3 ст. 31 КК).

Крім того, автори, що підтримують наведену позицію, зазначають, що стадії вчинення злочину відрізняються між собою і моментом закінчення злочинного діяння. Якщо злочин закінчений, він поглинає попередні стадії його вчинення, вони не мають самостійного значення [1, с. 16]. Слід зазначити, що поділ явища на види (класифікація) передбачає взаємовиключні категорії, проте не кате-

горії, що поглинають одна одну й у конкретному випадку не мають самостійного значення. Приміром, злочини залежно від форми вини можна поділити (класифікувати) на умисні та необережні, тобто конкретний злочин, вчинений суб'єктом, може бути або умисним, або необережним, проте в жодному разі умисний злочин не може поглинати необережний, як і навпаки, необережний злочин не може поглинати умисний. Одним з обов'язкових правил (вимог) класифікації певного явища (предмета, поняття) є те, що члени поділу повинні взаємно виключати один одного [4, с. 79–80].

Присвячуючи наукові дослідження стадіям вчинення злочину, окремі науковці зазначають, що виділення закінченого злочину як третьої стадії злочину не має кримінально-правового значення, оскільки кваліфікація закінченого злочину здійснюється незалежно від будь-яких стадій [5, с. 119–120]. І якщо кваліфікація готування до злочину та замаху на злочин здійснюється відповідно з посиланням на ч. 1 ст. 14 або ч. 2 чи ч. 3 ст. 15 КК та відповідну статтю (частину статті) Особливої частини КК, яка передбачає закінчений злочин, то кваліфікація закінченого злочину не потребує посилання на ч. 1 ст. 13 КК, яка містить визначення поняття закінченого злочину.

2. У кримінально-правовій літературі висловлена й позиція, відповідно до якої *готування до злочину, замах на злочин, закінчений злочин – це види злочинів, що виділені за юридично значимим моментом їх завершення.*

Приміром, М. О. Бабій у своїх дослідженнях доходить висновку про практичну та теоретичну значимість багаторівневої класифікації, що має назву кваліфікаційних видів завершених злочинів або класифікації злочинів за стадією їх завершення. Для поділу злочинів на види за цим класифікаційним критерієм автор пропонує використовувати термін «завершений злочин», під яким слід розуміти злочин, що не має продовження свого розвитку або у зв'язку із *закінченням* його виконання (і тоді він матиме назву «закінчений злочин»), або у зв'язку з його *припиненням* на одній зі стадій вчинення (і тоді він матиме назву «незакінчений злочин» у виді готування або замаху) [6, с. 302–303].

Учений пропонує поділ злочинів на закінчені та незакінчені розглядати як перший рівень їх класифікації. Критерієм такого по-

ділу злочину на види є закінченість злочину або повнота вчинення злочину. Поділ незакінчених злочинів на види – це другий рівень класифікації, критерієм якого є те, на якій стадії вчинення злочин завершено. Оскільки, на думку науковця, стадій вчинення злочину всього дві, то і незакінчені злочини можуть бути лише двох видів: а) злочини, завершені на стадії готування до виконання злочинного діяння, утворюють вид незакінченого злочину – «готування»; б) злочини, завершені на стадії виконання злочинного діяння, утворюють вид незакінченого злочину – «замах» [6, с. 305–306].

Підтримуючи певною мірою наведену позицію, слід зазначити, що критерій «повнота вчинення злочину», на нашу думку, не є достатньо точним, оскільки злочином є передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК). Як закінчений, так і незакінчений злочини повинні володіти наведеними ознаками злочину, а тому термін «повнота вчинення злочину» може викликати дискусію чи плутанину при вирішенні питання про відмежування закінченого від незакінченого злочину. Крім того, запропонувавши багаторівневий поділ злочинів на види, автор робить висновок, що готування – замах – закінчений злочин є видами злочинів, що виділяються за юридично значимим моментом їх завершення [6, с. 307].

3. У кримінально-правовій доктрині висловлено й підхід, згідно з яким *готування до злочину та замах на злочин – це види незакінченого злочину*. Так, окремі науковці стверджують, що уявлення про готування та замах як стадії вчинення злочину не відповідає кримінально-правовій природі наведених видів незакінченого злочину, пояснюючи це тим, що: а) готування до злочину створює передумови, що сприяють вчиненню злочину, передують йому, завжди віддалене від злочину у часі, може бути віддалене у просторі та переривається за обставинами, що не залежать від суб'єкта, до початку виконання об'єктивної сторони злочину, який є метою готування, а готування не міститься у складі основного злочину, хоча й вчиняється для його реалізації відповідно до змісту й загальної спрямованості умислу; б) замах на злочин не може бути стадією вчинення злочину, оскільки законодавець передбачив як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони замаху недоведення діяння до кінця

внаслідок часткової реалізації умислу під впливом обставин, що не залежать від волі суб'єкта, тим самим створивши склад незакінченого злочину [6, с. 118–119].

Г. В. Назаренко й О. І. Ситнікова зазначають, що незакінчений злочин за своєю правовою природою є позастадійним деліктом і не має фаз розвитку. Виділення закінченого злочину як третьої стадії не має кримінально-правового значення, оскільки кваліфікація закінченого злочину здійснюється без посилання на частину статті Загальної частини КК, що передбачає визначення закінченого злочину. Видами незакінченого злочину є вимушено незавершені злочини (готування до злочину та замах на злочин) і діяння, що припинені у зв'язку з добровільною відмовою при готуванні до злочину або замаху на злочин. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цих видів злочинів законодавець передбачає незавершеність дій, за обставинами, що не залежать від суб'єкта. Незакінчений злочин на відміну від закінченого являє собою невідале, вимушено незавершене діяння з недовиконаним умислом або недоведене до кінця у зв'язку із добровільною відмовою [7, с. 141–142].

Вважаємо, що добровільна відмова не є видом незакінченого злочину, а є підставою для звільнення суб'єкта від кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 17 КК добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею *готування* до злочину або *замаху* на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця. Тобто навіть у наведеному законодавчому визначенні зазначається, на яких стадіях (видах незакінченого злочину) є можливою добровільна відмова, яка такою стадією (видом незакінченого злочину) не є. Водночас доцільно звернути увагу, що у ч. 2 ст. 13 КК указується, що незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин, і, на жаль, не визначається їх правова природа чи є це видами чи стадіями незакінченого злочину.

4. Окремі науковці висловлюються за *стадійно-видовий підхід* щодо вирішення питання, яке досліджується. Так, на думку М. П. Редіна, готування до злочину, замах на злочин, закінчений злочин – це види злочинів за ступенем їх завершеності, що утворюються на стадіях здійснення злочинного наміру: готування до злочину – на

стадії умисного створення умов для вчинення злочину, замах на злочин і закінчений злочин – на стадії вчинення злочину [3, с. 189–190].

Слід зазначити, що відповідно до тлумачного словника української мови «завершеність» означає «досконалість, найвищий рівень у викінченні чого-небудь» [8]. Відповідно до тлумачного словника української мови «закінченість» означає «завершеність чого-небудь» [9]. Тобто завершеність означає закінченість, досконалість, найвищий рівень у викінченні чого-небудь. У зв'язку із цим виникає закономірне запитання: чи має завершеність (закінченість) відповідні ступені? Вважаємо, що завершення (закінчення) злочину – це констатація факту, що певне діяння більше не здійснюється, а тому наврод чи можна говорити про ступені завершеності злочину.

Так, при вчиненні злочину можуть бути градації за обсягом або за ступенем, проте у завершеного діяння жодних ступенів не повинно бути. Не випадково, що за обсягом при вчиненні злочину немає видів закінчених злочинів, але є види незакінчених злочинів. Крім цього, виділення ступенів має сенс щодо кількісної характеристики одного й того самого предмета (об'єкта, явища). Оскільки між стадіями та видами незакінчених злочинів існують якісні відмінності, то, як справедливо зазначає М. О. Бабій, складно зрозуміти можливість їх порівняння за ступенем завершеності підготовчих дій і вчинення злочину [6, с. 40].

5. У контексті проблеми, що досліджується, доцільно, на наш погляд, звернути увагу і на *класифікацію злочинів за ступенем здійснення злочинного наміру особи*.

Слід зазначити, що формулювання «ступінь здійснення злочинного наміру» передбачене у ч. 1 ст. 68 КК, що регламентує спеціальні правила, якими повинен керуватися суд при призначенні покарання за незакінчений злочин. Так, відповідно до ч. 1 ст. 68 КК при призначенні покарання за *незакінчений злочин* суд, керуючись положеннями статей 65–67 КК, враховує ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, *ступінь здійснення злочинного наміру* та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Наведене законодавче положення дає підставу стверджувати, що незакінчений злочин має ступінь здійснення злочинного наміру. Тобто критерієм

(одним з критеріїв) поділу злочину на види є ступінь здійснення злочинного наміру, при цьому лише щодо незакінченого злочину, що, з нашої точки зору, є справедливим, оскільки у закінченому злочині злочинний намір (умисел суб'єкта) має бути реалізованим.

Відповідно до тлумачного словника «ступінь» – це порівняльна величина, що характеризує розмір, інтенсивність чого-небудь, міра вияву чого-небудь, або ж етап, стадія розвитку чого-небудь [10]. Злочинний намір особи, на думку окремих науковців, – це істотна ознака, що дозволяє об'єднати різні з об'єктивної точки зору діяння, які утворюють відповідно різні стадії злочину, в один злочин [2, с. 295].

Необхідно зазначити, що визначення злочинного наміру у КК не міститься. Водночас цей термін використовується за текстом КК у таких випадках: а) визначення повторності (ч. 2 ст. 32 КК України); б) при призначенні покарання за незакінчений злочин (ч. 1 ст. 68 КК України); в) при регламентації загальних правил застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ч. 1 ст. 96¹⁰ КК України); г) при визначенні дефініції «пропозиція» для розуміння цього поняття під час застосування положень статей 354, 368, 368³–370 КК (примітка 3 до ст. 354 КК).

Питання щодо поняття злочинного наміру, його співвідношення з умислом у науці кримінального права є дискусійним. Приміром, В. М. Бурдін пропонує злочинний намір виділити як окрему ознаку суб'єктивної сторони складу злочину [2, с. 295]. Разом із тим в такому разі виникає закономірне питання щодо відмежування злочинного наміру від умислу як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. Більше того, наукові тлумачення поняття злочинного наміру, яке міститься у наведених кримінально-правових нормах, свідчать, що цей термін розглядається у більшій мірі як синонімічна категорія умислу [11, с. 20].

У зв'язку з тим, що термін «злочинний намір» не має однозначного визначення і є доволі дискусійним у кримінально-правовій доктрині, навряд чи, на наш погляд, його можна використовувати при побудові критерію класифікації злочину. Як справедливо зазначає Л. М. Кривоченко, зміст ознаки – критерію класифікації – повинен бути таким, щоб його вираження було чітким, ясним, однозначним [12, с. 30].

Наведені та інші позиції, висловлені у науковій кримінально-правовій літературі, є прагненням учених щодо з'ясування співвідношення стадій (вчинення) злочину та незакінченого злочину і, як наслідок, надання обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення положень КК та практики його застосування. Разом із тим, як відзначає В. М. Бурдін, тільки за умов дотримання правил формальної логіки різні дискусії про кримінально-правові поняття матимуть справді науковий характер, а також будуть максимально вивільнені від суб'єктивізму [2, с. 45]. Таке судження не викликає дискусій серед науковців, більше того, воно є загальновизнаним у кримінально-правовій науці.

Слід зазначити, що в об'єктивній дійсності будь-яке діяння, в тому числі й злочинне, що було розпочато, у відповідний момент завершується. При цьому завершення злочину може зумовлюватися двома факторами: а) закінченням злочину та б) його припиненням як з об'єктивних причин (що не залежать від волі суб'єкта), так і з суб'єктивних причин (за волею суб'єкта).

У разі закінчення злочину він визнається закінченим. У разі припинення злочину він визнається незакінченим. Якщо припинення відбулося з причин, що не залежали від волі суб'єкта злочину, то незакінчений злочин є або готуванням до злочину (ст. 14 КК), або замахом на злочин (ст. 15 КК), якщо припинення відбулося за волею суб'єкта злочину, то має місце добровільна відмова при незакінченому злочині (ст. 17 КК).

Доцільно зауважити, що будь-який злочин, вчинений конкретним суб'єктом, характеризується цілою низку ознак. Деякі з них мають принципове значення для вирішення питання про визнання вчиненого діяння злочином, його кваліфікацію та індивідуалізацію покарання суб'єкту, який його вчинив. Окремі із цих ознак, навпаки, не мають значення для вирішення вказаних питань. Саме тому законодавець з усієї сукупності ознак, що характеризують те чи інше суспільно небезпечне діяння, виділяє найбільш важливі, значущі й найбільш типові, які притаманні всім злочинам даного виду, і закріплює їх у нормах КК. Ідеальну (інформаційну) модель злочину конкретного виду (категорії) надає юридична конструкція, що знаходить своє відтворення у кримінальному законодавстві.

Юридичною конструкцією будь-якого виду (категорії) злочину є *склад злочину*, під яким у науці кримінального права та слідчо-судовій практиці розуміють сукупність установлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що необхідні й достатні для оцінки вчиненого особою діяння як конкретного злочину. У зв'язку із цим для встановлення моменту закінчення конкретного злочину і, власне, вирішення питання про визнання злочину закінченим або незакінченим необхідно звернутися до законодавчої конструкції складу конкретного виду (категорії) злочину.

Згідно з ч. 1 ст. 13 КК закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК. Таким чином, законодавець пов'язує момент закінчення злочину з наявністю його складу в учиненому суб'єктом діянні. Системне тлумачення кримінального закону дає підставу міркувати, що незакінченим злочином визнається діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК.

Водночас відсутність (не встановлення) будь-якої ознаки відповідного елемента складу злочину, передбаченого в Особливій частині КК, може свідчити не про наявність незакінченого злочину, а про відсутність злочину взагалі (приміром, відсутність мотиву або мети як обов'язкових ознак суб'єктивної сторони конкретного складу злочину свідчить про відсутність цього злочину взагалі, але не про незакінчений злочин).

Саме тому більшість учених стверджують, що незакінчений злочин має місце, коли умисел винного не повністю реалізований, об'єктивна сторона складу такого злочину не розвинута, реальна шкода об'єкту посягання не спричинена. У зв'язку з наведеним можна стверджувати, що відсутність лише *певних* ознак відповідних елементів складу злочину (насамперед ознак об'єктивної сторони) може свідчити про те, що злочин є незакінченим.

Наведене дає підставу для висновку, що різниця між закінченим та незакінченим злочином полягає у *повноті вчинення складу злочину*, що, на наш погляд, доцільно покласти в основу класифікації злочинів на закінчений та незакінчений як критерій їх поділу.

Незакінчений (припинений) злочин також має свої види: готування до злочину та замах на злочин. При вчиненні незакінченого злочину умисел особи завжди залишається нереалізованим. Тому для поділу незакінченого злочину на види слід застосовувати критерій виконання об'єктивної сторони складу злочину. Так, відповідно до ч. 1 ст. 14 КК *готуванням до злочину* є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне *створення умов для вчинення злочину*. Згідно з ч. 1 ст. 15 КК *замахом на злочин* є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), *безпосередньо спрямованого на вчинення злочину*, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Таким чином, якщо суб'єкт не почав виконувати об'єктивну сторону складу злочину, то має місце такий вид незакінченого злочину, як готування до злочину, якщо суб'єкт почав виконувати об'єктивну сторону складу злочину, проте звичайно не закінчив її виконання, має місце такий вид незакінченого злочину, як замах.

Крім того, відповідно до частин 2 та 3 ст. 15 КК такий вид незакінченого злочину, як замах, поділяється на: а) закінчений та б) незакінчений. *Замах* на вчинення злочину є *закінченим*, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі. *Замах* на вчинення злочину є *незакінченим*, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця. Критерієм такого поділу згідно з наведеними приписами кримінального закону є виконання чи невиконання усіх дій, які особа вважала необхідними для доведення злочину до кінця. Саме тому, на наш погляд, *залежно від ступеня виконання об'єктивної сторони складу злочину за задумом суб'єкта* такий вид незакінченого злочину, як замах, поділяється на закінчений та незакінчений.

Необхідно зауважити, що зазначена класифікація замаху на злочин базується на положеннях чинного КК. Разом із тим у кримінально-правовій доктрині вчені проводять дослідження щодо класифі-

кації замаху й за іншими критеріями, що зумовлено практичними потребами. Так, у реальному житті однією з причин недоведення злочину до кінця є непридатність об'єкта (предмета) злочину та/або засобів (знарядь) вчинення злочину. У зв'язку із цим вчені залежно від придатності об'єкта (предмета) і засобів (знарядь) вчинення злочину виділяють: а) «придатний» замах на злочин і б) «непридатний» замах на злочин. Останній, у свою чергу, поділяється на замах на непридатний об'єкт і замах з непридатними засобами (знарядями) [1, с. 28–29; 7, с. 40; 13, с. 78–79].

М. О. Бабій вважає, що замах залежно від механізму його утворення може бути представлений двома видами: а) замах як результат недовиконання об'єктивної сторони складу злочину та б) непридатний замах – замах як результат фактичної помилки суб'єкта злочину, що має юридичне значення. У свою чергу, перший вид замаху поділяється залежно від повноти здійснення злочинного діяння на закінчений замах та незакінчений. Непридатний замах має такі види: замах на непридатний об'єкт і замах з непридатними засобами [6, с. 10–11].

Слід відзначити, що важливим з точки зору побудови тієї чи іншої класифікації є її практична значимість. На це звертала увагу у своїх дослідженнях Л. М. Кривоченко, зазначаючи, що врахування практики як однієї з методологічних вимог діалектики має важливе значення для класифікації [12, с. 17]. Як зазначають Г. В. Назаренко й О. І. Ситнікова, в судовій практиці мають місце випадки, коли необхідно досліджувати й доводити факти, пов'язані з непридатністю або об'єкта складу злочину, або обраних суб'єктом засобів (знарядь) вчинення злочину, або способів вчинення злочину. Науковці зазначають, що у зв'язку із відсутністю законодавчої регламентації цього питання юристи-практики вимушені керуватися науковими розробками вчених [7, с. 40].

Як відомо при поділі поняття на види (при класифікації) є можливість розширити знання про явище (об'єкт), що досліджується, і таким чином сформулювати визначення поняття, що буде більш повно розкривати його сутність. Так, приміром, О. І. Ситнікова пропонує розширене розуміння поняття замаху за рахунок виді-

лення таких його видів: а) *реальний* замах на злочин – замах, незакінчений характер якого залежить від зовнішніх обставин, що припиняють злочинне діяння, та б) *фіктивний* замах на злочин – це незакінчений злочин, характер якого визначає наявність суб'єктивної помилки, що не дає можливості досягти злочинного результату, на який було спрямовано умисел суб'єкта злочину, у зв'язку з чим такий умисел залишається *повністю* не реалізованим. За наявності фіктивного замаху об'єктивна сторона складу певного злочину може бути виконана повністю, тобто можуть і настати суспільно небезпечні наслідки в результаті вчиненого діяння, проте вчинено злочин, що не охоплювався умислом суб'єкта в результаті його помилки. Фактично вчиняється закінчений злочин, що містить всі ознаки складу злочину, передбаченого КК, але у зв'язку із суб'єктивною помилкою вчинене кваліфікується як замах на злочин [5, с. 219].

Вважаємо, що такі різноманітні поділи замаху на злочин на види мають важливе значення для процесу кримінально-правової оцінки вчиненого суб'єктом конкретного злочину, встановлення та доведення під час кримінального провадження всіх фактичних та юридичних властивостей (обставин) його вчинення. Водночас для остаточної кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину необхідно буде з'ясувати, чи такий різновид замаху на злочин є закінченим (ч. 2 ст. 15 КК) або незакінченим замахом на злочин (ч. 3 ст. 15 КК), що повинно відтворюватися у формулі кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для таких висновків:

1. Злочин залежно від повноти вчинення суб'єктом складу злочину поділяється на: а) закінчений та б) незакінчений.

2. Незакінчений злочин залежно від того, чи розпочато виконання об'єктивної сторони складу злочину поділяється на: а) готування до злочину і б) замах на злочин.

3. Замах на злочин залежно від ступеня виконання об'єктивної сторони складу злочину за задумом суб'єкта злочину поділяється на: а) закінчений і б) незакінчений.

Перелік літератури

1. Тихий В. П., Панов М. І. Злочин, його види та стадії: наук.-практ. комент. Київ: Промінь, 2007. 40 с.
2. Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: Коло, 2013. 304 с.
3. Редин М. П. Преступления по степени завершенности: монография. М.: Юрлитинформ, 2006. 200 с.
4. Логіка: підручник / за ред.: В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін. Харків: Право, 2005. 208 с.
5. Уголовное право. Общая часть. Преступление. Академический курс: в 10 т. М.: Юрлитинформ, 2016. Т. 8: Множественность преступлений. Стадии преступления / под ред. Н. А. Лопашенко. 392 с.
6. Бабий Н. А. Учение о стадиях преступления и неоконченных преступлениях: монография. М.: Юрлитинформ, 2017. 752 с.
7. Назаренко Г. В., Ситникова А. И. Неоконченное преступление и его виды: монография. М.: Ось-89, 2003. 160 с.
8. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) URL: <http://sum.in.ua/s/zavershenistj> (дата звернення: 10.09.2017).
9. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) URL: <http://sum.in.ua/s/zakinchenistj> (дата звернення: 10.09.2017).
10. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) URL: <http://sum.in.ua/s/stupinj> (дата звернення: 10.09.2017).
11. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм: навч. посіб. Харків: Право, 2017. 114 с.
12. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений: монография. Харьков: Вища школа, 1983. 129 с.
13. Горноста́й А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин : монографія. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.

Транслітерація переліку літератури

1. Tykhyi V. P., Panov M. I. Zlochyn, yoho vydy ta stadii : nauk.-prakt. koment. Kyiv: Promeni, 2007. 40 s. [in Ukrainian].
2. Burdin V. M. Stadii vchynennia zlochyну (kryminalno-pravove doslidzhennia): monohrafiia. Lviv: Kolo, 2013. 304 s. [in Ukrainian].
3. Redyn M. P. Prestupleniya po stepeny zavershennosti: monohrafiya. M.: Yurylytynform, 2006. 200 s. [in Russian].

4. Lohika: pidruchnyk / za red. : V. D. Tytov, C. D. Tsalin, O. P. Nevelska-Hordieieva ta in. Kharkiv: Pravo, 2005. 208 s. [in Ukrainian].

5. Uholovnoe pravo. Obshchaia chast. Prestuplenye. Akademicheskyi kurs: v 10 t. / Moskva: Yurlytynform, 2016. T. 8: Mnozhestvennost prestupleniy. Stadyu prestupleniya / pod. red. N. A. Lopashenko. 392 s. [in Russian].

6. Babyi N. A. Uchenye o stadyakh prestupleniya y neokonchennykh prestupleniyakh: monohrafiya. Moskva: Yurlytynform, 2017. 752 s. [in Ukrainian].

7. Nazarenko H. V., Sytnykova A. Y. Neokonchennoe prestuplenye y eho vydy: monohrafiya. M.: Os-89, 2003. 160 s. [in Russian].

8. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/s/zavershenistj> (data zvernennia: 10.09.2017). [in Ukrainian].

9. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/s/zakinchenistj> (data zvernennia: 10.09.2017). [in Ukrainian].

10. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/s/stupinj> (data zvernennia: 10.09.2017). [in Ukrainian].

11. Zinchenko I. O. Kvalifikatsiia zlochyniv pry yikh mnozhynnosti ta konkurentsii kryminalno-pravovykh norm: navch. posib. Kharkiv: Pravo, 2017. 114 s. [in Ukrainian].

12. Kryvochenko L. N. Klassyfykatsiia prestupleniy: monohrafiya. Kharkov: Vyshcha shkola, 1983. 129 s. [in Russian].

13. Hornostai A. V. Kryminalna vidpovidalnist za zamakh na zlochyn : monohrafiia. Kharkiv: Yurait, 2013. 232 s. [in Ukrainian].

Гриненко І. О. Класифікація злочинів залежно від повноти їх вчинення

Стаття присвячена дослідженню класифікації злочинів залежно від повноти вчинення суб'єктом складу злочину. Проаналізовані висловлені у кримінально-правовій доктрині позиції щодо співвідношення стадій (вчинення) злочину та видів злочину (закінченого та незакінченого). Досліджені позиції щодо класифікації злочинів на види залежно від стадій (вчинення) злочину, юридично значимого моменту завершення злочину, за ступенем здійснення злочинного наміру, а також класифікація незакінчених злочинів тощо. Запропонована авторська класифікація злочинів на види залежно від повноти вчинення суб'єктом складу злочину, у тому числі залежно від того, чи розпочато виконання об'єктивної сторони складу злочину та залежно від ступеня виконання об'єктивної сторони складу злочину за задумом суб'єкта злочину.

Ключові слова: класифікація злочинів, види злочину, готування до злочину, замах на злочин, незакінчений злочин, закінчений злочин, повнота вчинення суб'єктом складу злочину.

Гриненко И. А. Классификация преступлений в зависимости от полноты их совершения

Статья посвящена исследованию классификации преступлений в зависимости от полноты совершения субъектом состава преступления. Проанализированы выраженные в уголовно-правовой доктрине позиции по поводу соотношения стадий (совершения) преступления и видов преступлений (оконченного и неоконченного). Исследованы позиции относительно классификации преступлений на виды в зависимости от стадий (совершения) преступления, юридически значимого момента завершения преступления, степени совершения преступного намерения, а также классификация неоконченных преступлений и т. д. Предложена авторская классификация преступлений на виды в зависимости от полноты совершения субъектом состава преступления, в том числе в зависимости от того, начато ли исполнение объективной стороны состава преступления, и в зависимости от степени исполнения объективной стороны состава преступления по замыслу субъекта преступления.

Ключевые слова: классификация преступлений, виды преступлений, подготовка к преступлению, покушение на преступление, неоконченное преступление, окончательное преступление, полнота совершения субъектом состава преступления.

Груненко І. О. Classification of crimes depending on the completeness of the crime of committing

The article is devoted to the study of the classification of the crimes depending on the completeness of committing the subject of the crime. The positions expressed in the criminal-legal doctrine concerning the ratio of stages (committing) of a crime and types of crime (completed and incomplete) are analyzed. The positions on the classification of the crimes by species depending on the stages of the crime, the legally significant moment of the completion of the crime, the degree of the commission of the criminal intent, as well as the classification of the pending crime, etc., have been researched. The author's classification of the crimes is proposed depending on the completeness of the subject of the crime, including depending on whether the objective part of the crime has begun and, depending on the degree of fulfillment of the objective side of the crime, by the plan of the subject of the crime.

Key words: classification of crimes, types of crimes, preparation for a crime, attempt on crime, incomplete crime, committed crime, completeness of committing a crime subject.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 10 від 08.10.2017 р.)
Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент
О. В. Ус.